

СУЧАСНИЙ СТАН ВИХОВАННЯ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено сучасний стан виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності. Із цією метою проаналізовано виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. Розкрито значення й ефективність виховання цілеспрямованості в загальноосвітніх навчальних закладах й акцентовано на необхідності залучення учнів 7–9-х класів до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Також розкрито поняття „виховання цілеспрямованості” та визначено педагогічні умови, необхідні для ефективного виховання готовності учнів основної школи до цілеспрямованості у фізкультурно-оздоровчій діяльності.

Ключові слова: сучасний стан, цілеспрямованість, виховання цілеспрямованості, старші підлітки, фізкультурно-оздоровча діяльність.

Н. П. Касич, Н. В. Тымчик. Современное состояние воспитания целеустремленности старших подростков в физкультурно-оздоровительной деятельности. В статье освещено современное состояние воспитания целеустремленности старших подростков в физкультурно-оздоровительной деятельности. С этой целью проанализированы воспитания целеустремленности старших подростков в физкультурно-оздоровительной деятельности в общеобразовательных учебных заведениях. Раскрыто значение и эффективность воспитания целеустремленности в общеобразовательных учебных заведениях и акцентируется на необходимости привлечения учащихся 7–9-х классов к физкультурно-оздоровительной деятельности. Также раскрыто понятие "воспитание целеустремленности" и определены педагогические условия, необходимые

для эффективного воспитания готовности учащихся основной школы к целеустремленности в физкультурно-оздоровительной деятельности.

Ключевые слова: современное состояние, целеустремленность, воспитание целеустремленности, старшие подростки, физкультурно-оздоровительная деятельность.

N.P. Kasich, M.V. Timchyk. The modern state of education of purposefulness of senior teenagers in physical and health activity. The article highlights the current state of upbringing of the purposefulness of senior teenagers in physical culture and health activities. With this purpose, the education of purposefulness of senior teenagers in physical culture and health activities in general educational institutions is analyzed. The importance and efficiency of education of purposefulness in general educational institutions is revealed and it is emphasized on the necessity of attracting pupils of 7–9 grades to physical culture and recreation activity. Also, the concept of "education of purposefulness" and the pedagogical conditions necessary for effective education of the students of the main school to the purposefulness in physical culture and health activities are determined.

Problems of physical education and recreation activities have always been in the focus of attention of society, that is why our research is timely and underexplored problem. In modern conditions of rapid changes, renewal and development of Ukrainian society a problem of improvement of pedagogical conditions, content, forms and methods of educational work with students becomes a pressing issue. Timeliness of our research's topic is defined by a gradual decrease of teenagers' interest to physical education and recreation activities that leads to inadequate physical development and formation of students as individuals. These problems in modern conditions related primarily to the lack of studying and implementation of advanced educational experience, not elaborated innovative educational technologies etc. Advanced experience confirms that the most appropriate in these circumstances is the use of forms and methods of preventive effects that contribute to the education of the older teens active position aimed at

overcoming the habits and the factors that cause deviation in their behavior and organization of targeted educational work with youth pupils.

The article deals with the main theoretical aspects of development of teenagers' dedication to purpose by means of physical education and recreation activities. To this end, development of dedication to purpose in general education institutions is analyzed and the need to involve students in physical education and recreation activities is emphasized; the notions of "dedication to purpose", "development of dedication to purpose" are defined.

Key words: modern state, purposefulness, education of purposefulness, senior teenagers, physical and health activity.

Постановка проблеми. Проблематика виховної та фізкультурно-оздоровчої діяльності завжди перебувала у центрі уваги суспільства, з огляду не це наше дослідження є актуальною проблемою. У сучасних умовах стрімких змін, оновлень, розвитку українського суспільства актуалізується проблема удосконалення педагогічних умов, змісту, форм і методів виховної роботи з учнівською молоддю. Також, необхідність дослідження даної теми зумовлене поступовим зниженням у старших підлітків інтересу до фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої діяльності, що веде до неповноцінного фізичного розвитку й формування учнів як особистостей, майбутніх захисників Батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури свідчить, що останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення проблеми виховання цілеспрямованості старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. Це, насамперед, дослідження основ виховання вольових якостей (І. Бех, І. Дудник та інші), впровадження фізкультурно-оздоровчої діяльності (О. Тимошенко, М. Тимчик), організація фізкультурно-оздоровчих занять із старшими підлітками (Н. Касіч) та ін. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід виховання вольових якостей учнівської молоді, однак проблема виховання

цілеспрямованості учнів 7–9-х класів у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності за сучасних умов досліджена недостатньо й потребує уточнень.

Мета дослідження – розкрити сучасний стан виховання цілеспрямованості старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вивчення й аналізу проблематики опрацьовано теоретико-методологічні джерела [3; 5; 7; 8], що стосуються вольових якостей особистості. У дослідженнях з'ясовано, що вперше дав визначення характеру як якості волі І. Кант. На його думку, людина зобов'язується триматися певних практичних принципів та переконань, що пропонуються їй власним розумом. Продовжив ідеї І. Канта у своїх роботах відомий педагог П. Лесгафт, згідно з яким характер, тобто цілеспрямованість це прояв волі людини, який заснований на істинах, з'ясованих і твердо встановлених розумом, знаннями людини [7].

Актуальною у контексті дослідження є позиція І. Дудник, яка з'ясувала, що воля це функція людської психіки, яка полягає у владі над собою, керуванні своїми діями й усвідомленому регулюванні своєю поведінкою; прагненні досягти мети. Акцентовано, що саме сформованість вольових якостей обумовлює готовність людини до вольових напружень. Вольовими якостями, на думку Інни Олександрівни, сформованість яких виявляється у готовності учнівської молоді до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою, є терплячість, організованість, ініціативність, цілеспрямованість. Обґрунтовано, що вольові якості формуються в старших підлітків під час занять фізичною культурою за подолання посильних труднощів. Таким чином, установка на прояв вольових напружень, що сприяють формуванню, підтримці та реалізації перспективних цілей (мети), характеризує таку вольову якість, як цілеспрямованість, провідною рисою якої є вольова спрямованість [5].

У руслі нашого дослідження заслуговують на увагу погляди П. Анохіна, який відмічає про таку важливу вольову якість особистості як

цілеспрямованість. Зміст якої полягає у досягненні мети, яка виникає з потреби одержати той або інший результат або необхідність задовольнити будь-яку власну потребу. Для досягнення цієї мети й одержання необхідного результату, на думку вченого, потрібна активізація організму, взаємодія сукупності упорядкованих компонентів, що створює певну функціональну систему тощо. При цьому, досягнення запланованої мети буде реалізоване не лише за умов певної взаємодії, а й за умов урахування тільки тих елементів і властивостей, які призведуть до досягнення мети, таку взаємодію П. Анохін називає взаємосприянням тощо [2].

Тому, це дає нам можливість визначити „виховання цілеспрямованості” як педагогічний процес, що передбачає здатність підростаючої особистості керуватися в своїх діях і вчинках віддаленими цілями, обумовленими її потребами й переконаннями; свідомо, на основі потреб і мотивів, здійснювати вибір діяльності; ставити цілі (мету) та досягати її; концентрувати волю у процесі діяльності та уміння аналізувати результати своєї діяльності.

Ми погоджуємося з відомим українським ученим І. Бехом, який переконаний, що підлітковий вік є найважчим у виховному плані, оскільки труднощі цього віку пов’язують зі статевим дозріванням, що спричиняє різні психофізіологічні і психічні відхилення. Академік зазначає, що бурхливий ріст і фізіологічна перебудова організму у підлітків викликають почуття тривоги, підвищену збудливість, депресію, багато з них починають переживати через незграбність, незбіг темпів росту частин тіла і різку зміну його пропорцій; підлітки не виражають відкрито почуття суму, безнадійності, самопригнічення, властиві для дорослих у депресивному стані; вони приховують депресію показними примхами, агресивністю, тривожністю, неадекватною поведінкою тощо. Як відмічає І. Бех, підлітку, який переживає різні зміни, нелегко утримувати суб’єктивне відчуття цілісності і стабільності свого Я, що породжує особистісні проблеми; одна з них пов’язана із появою статевого потягу, який може змінити систему мотивів і переживань. На думку

психолога, цьому віку властивий швидкий розвиток самосвідомості, підліток сприймає себе не просто людиною певного віку, школярем, який має успіхи чи невдачі, а особистістю, у якої є інтереси, бажання, спонуки і погляди. Також, самосвідомість підлітка викликає у нього потребу у тіснішому спілкуванні з ровесниками, що уможливорює краще усвідомлення самого себе тощо[3, с. 338-342].

У процесі вивчення проблеми виховання моральних якостей старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах М. Тимчик дійшов висновків, що під час занять фізичною культурою учителями приділяється недостатня увага формуванню таких якостей як цілеспрямованість, дисциплінованість, патріотизм тощо [9]. Такий незадовільний стан пояснюється педагогом, як часте ігнорування учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій розв'язання виховних завдань у процесі фізкультурно-оздоровчої роботи з старшими підлітками; часте не враховуються вчителями виховні можливості позакласної фізкультурної роботи у формуванні особистісних якостей учнів 7–9-х класів, в результаті чого навчально-виховний процес відбувається без активної участі підлітків; в процесі організації фізкультурно-оздоровчої діяльності прослідковується безсистемність, відсутність творчого та диференційованого підходу тощо [10].

Таким чином, під час вирішення поставлених педагогічних завдань нами було розроблено, на основі успішного досвіду українських та зарубіжних учених, власну методику діагностики вихованості цілеспрямованості старших підлітків. Зміст методики передбачав з'ясувати про уявлення старших підлітків щодо сутності та змісту цілеспрямованості як вольової якості особистості, конкретизовану і визначити їх ставлення до фізкультурно-оздоровчої діяльності й прояві ініціативності, відповідальності тощо; уміння постановки і досягнення мети, передбачити способи і засоби досягнення мети у цій діяльності; інтерес до фізкультурно-оздоровчої діяльності, спортивної історії України, спортивних традицій; що викликає

бажання брати участь в різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності та навпаки причини ігнорування та уникнення цієї діяльності тощо.

Щодо визначення, яку відіграють роль учителі фізичної культури, батьки, однолітки у вихованні цілеспрямованості старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності, то нами, у процесі вивчення об'єктивного стану загальноосвітніх навчальних закладів, була побудовано робота за такими напрямками як:

1) *робота зі старшими підлітками*, яка передбачала з'ясування розуміння про цілеспрямованість, виховання цілеспрямованості, волю; знання про зміст та значення занять фізичною культурою, фізкультурно-оздоровчою діяльністю, спортом та іншими видами; виявлення бажань та інтересів щодо фізкультурно-оздоровчої діяльності; з'ясування мотивації учнів 7–9-х класів до занять фізичною культурою та ставлення до фізкультурно-оздоровчої діяльності; визначення відповідальності та активності у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності тощо.

2) *робота з батьками та членами родини*, яка мала на меті встановити чи долучаються вони до спільної з старшими підлітками фізкультурно-оздоровчої, спортивної діяльності; наскільки якісно батьки розуміють значення і зміст поняття «цілеспрямованість», «виховання цілеспрямованості»; наскільки часто старші підлітки беруть активну участь у фізкультурно-оздоровчій роботі та відвідують спортивні секції, гуртки.

3) *робота з учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій*, яка передбачала з'ясувати розуміння учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій понять «цілеспрямованість», «воля», «виховання цілеспрямованості»; знання про методи виховання у старших підлітків цілеспрямованості, волі; визначення впливу учителів фізичної культури на виховання цілеспрямованості старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності; чи організують педагоги позаурочні фізкультурно-оздоровчі заходи; що робиться для покращення змісту занять з фізичної культури, чи впроваджуються нові форми спортивної роботи.

Вважаємо за доцільне наголосити, що у процесі вивчення сучасного стану даної проблеми ми звертали значну увагу на те, на скільки ефективно у загальноосвітніх навчальних закладах реалізуються учителями фізичної культури у роботі зі старшими підлітками такі фізкультурно-оздоровчі підходи та завдання як: залучення учнів 7–9-х класів до систематичних занять фізичною культурою, оздоровчим плаванням, рухливими іграми, аеробікою, оздоровчим фітнесом тощо; можливість залучення старших підлітків до організації фізкультурно-оздоровчих змагань, свят, тренувань з використанням природних умов (відкриті водойми, змагально-ігрова діяльність на свіжому повітрі тощо); популяризація фізкультурно-оздоровчої діяльності учнівської молоді у процесі занять плаванням як засобом досягнення поставлених цілей; формування в старших підлітків бажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю, вести здоровий спосіб життя, залучати відомих людей, членів сім'ї, друзів, які пропагують здоровий спосіб життя та прикладом для учнів 7–9-х класів тощо; використання на уроках фізичної культури нетрадиційних методів та форм фізкультурно-оздоровчої роботи, невідомого раніше для учнів науково-методичного матеріалу, який сприяє формування вольових якостей старших підлітків; здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності, зміст якої спрямований на усвідомлення старшими підлітками значення та цінності практичної діяльності у вихованні цілеспрямованості; формування в учнів 7–9-х класів потреби в щоденній фізкультурно-оздоровчій діяльності спрямованої на досягнення мети – бути здоровим, мити гарну тілобудову тощо.

Грунтовний аналіз педагогічної діяльності вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій, керівників гуртків свідчить про те, що кожний із них має свій підхід та бачення щодо організації фізкультурно-оздоровчих занять. Але варто зазначити, що у процесі проведення уроків учителі фізичної культури як правило використовують ті форми і засоби спортивної діяльності, які відповідають тому виду спорту, яким займаються чи займалися й самі. Це, на нашу думку, звужує навчально-виховні можливості таких

занять і не дає можливість у повній мірі формувати у старших підлітків необхідні вольові якості, а саме цілеспрямованість тощо. Хоча слід відмітити про бажання учителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій, керівників гуртків докладати зусилля для покращення змісту занять фізичною культурою, впроваджувати нові форми спортивно-масової роботи тощо, але за умов покращення їхньої професійної діяльності.

Нами встановлено, що учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій у роботі зі старшими підлітками фізкультурно-оздоровчі завдання реалізуються не у повній мірі, а саме: не залучаються учні 7–9-х класів до систематичних занять оздоровчим плаванням, аеробікою, фітнесом тощо; у школах практично не ведеться пропаганда здорового способу життя та фізкультурно-масової роботи; у школах зустрічаються лише поодинокі випадки залучення старших підлітків до організації фізкультурно-оздоровчих змагань, свят, тренувань з використанням природних умов (відкриті водойми, змагання на свіжому повітрі тощо); учителями фізичної культури не здійснюється цілеспрямоване формування в старших підлітків бажання та потреби щоденно займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю із залученням членів сім'ї, родини, друзів тощо.

Також, у процесі вивчення стану щодо виховання цілеспрямованості старших підлітків з'ясовано причини небажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю, а саме: не подобається учитель фізичної культури або тренер та стиль викладання дисципліни; невиконання вимог згідно навчальної програми «Фізична культура 5-9 класи»; заборона батьками займатися фізичною культурою, спортом, фізкультурно-оздоровчою діяльністю у зв'язку із травматичністю та іншими суб'єктивними причинами; небажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю через завантаженість іншими дисциплінами, видами роботи, які більш пріоритетні для старших підлітків; конфлікти з однокласниками, які виникають у процесі ігрових та змагальних формах спортивно-масової роботи; лінь виконувати фізичні вправи, оскільки вони викликаються пітливість, втому тощо; агресія

через те, що приходиться виконувати фізичні вправи, які не подобаються учням; невіршені проблеми у спортивному колективі, небажання грати в одній команді з неприємними однокласниками чи партнерами; у хлопців підлітків виражена самовпевненість та переоцінка власних можливостей щодо виконання фізичних вправ різного характеру; негативний приклад старшокласників або дорослих, що проявляється в аморальних вчинках старших підлітків по відношенню один до одного та оточуючих; надмірне використання комп'ютерних та Інтернет технологій не в цілях навчально-виховної роботи, а задля розваг тощо.

Нами встановлено, що вихованню цілеспрямованості та іншим вольовим якостям у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності у змісті навчально-методичного забезпечення в основній школі приділяється недостатня увага; під час занять з фізичної культури, секційної роботи значна увага приділяється фізичній, технічній, тактичній підготовці фізкультурно-оздоровчого характеру при цьому часто ігноруються виховні завдання тощо; як свідчить реальний стан проведення уроків з дисципліни «Фізична культура» то основна мета полягає у створенні умов для розв'язання завдань навчальної програми, але в основному практичної частини тощо, значно менше уваги приділяється вихованню вольових якостей особистості старшого підлітка. Також варто зазначити, що серед незначних знань про виховання цілеспрямованості старшими підлітками та умінь самостійно організовувати спортивно-масову роботу, майже не представлено вимог у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності щодо розвитку емоційно-ціннісної сфери старшого підлітка та формування довільного імпульсу. Уміння, які здобувають учні основної школи під час занять з фізичної культури не передбачають виховання цілеспрямованості як вольової якості особистості – самостійні долаття труднощів у процесі спортивної діяльності; участі в спільній фізкультурно-масовій діяльності з батьками; прийняття самостійного рішення у непередбачуваній, проблемній ситуації під час фізкультурно-оздоровчої роботи; здійснення свідомого, вольового вибору

форми спортивної діяльності (виду спорту) й досягнення кінцевої, запланованої мети, цілі тощо.

Висновки. Вивчення та аналіз сучасного стану та досвіду загальноосвітніх навчальних закладів, дало змогу виявити загальні проблеми щодо виховання цілеспрямованості старших підлітків, їх потреби, інтереси та недоліки, які слід виправити й уточнити під час проведення і організації фізкультурно-оздоровчої діяльності. Також, в ході дослідження встановлено, що виховання цілеспрямованості старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності не може бути у повній мірі реалізоване навчально-виховними підходами, методами, які здійснюються лише на уроках фізичної культури. Як свідчить досвід сучасних загальноосвітніх навчальних закладів у процесі позакласної фізкультурно-оздоровчої діяльності можна реалізовувати виховні завдання шляхом застосування традиційних та нетрадиційних засобів, форм спортивної діяльності, а саме: організація та проведення змагань з різних видів спорту на свіжому повітрі; оздоровче плавання на закритих та відкритих водоймах; організація показових виступів із аеробіки, фітнесу тощо.

Література:

1. Anan'ev V. N. Chelovek kak predmet poznaniya / V. N. Anan'ev. – M. : Yzd-vo LNU, 1968. – S. 104–105.
2. Anokhin P. K. Obshchaya teoriya funktsionalnykh sistem / P. K. Anokhin. – M. : Meditsyna, 1975. – 402 s.
3. Bekh I. D. Vybrani naukovі pratsi. Vychovannia osobystosti / I. D. Bekh. – Tom 2. – Chernivtsi : Bukrek, 2015. – 640 s.
4. Bozhovych L. Y. Lychnost y ee formyrovanye v detskom vozdaste / L. Y. Bozhovych. – M. : Prosveshchenye, 1968. – 464 s.
5. Dudnyk I. O. Formuvannia u pidlitkiv hotovnosti do volovykh napruzhen u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu : dys. ...kand. ped. nauk : 13.00.07 / I. O. Dudnyk . – K., 2013 . – 210 s.

6. Касіч Н. П. Теоретичні аспекти виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності / Н. П. Касіч // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2017. – Вип. 21, кн. 1. – С. 263–274.

7. Лесгафт П. Ф. Собрание педагогических сочинений / П. Ф. Лесгафт. – Т. 3. – М. : Государственное издательство „Физкультура и Спорт”, 1956. – 440 с.

8. Остапенко О. І. Виховання у старших підлітків інтересу до занять фізичною культурою в загальноосвітній школі [Текст] : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / Остапенко Олександр Іванович. – К., 2014. – 225 с.

9. Тимчик М.В. Єдність школи та сім'ї у військово-патріотичного вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом / М. В. Тимчик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 313–321.

10. Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / М. В. Тимчик. – К., 2013. – 222 с.